

Öppen tillgång till vetenskapliga publikationer

Katarina Wiberg, KB Omställningen till ett öppet vetenskapligt system – hur går det?

2 oktober 2025

KB:s uppdrag inom öppen tillgång

Samordna, följa upp och främja samverkan i arbetet för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer

Årlig rapport med samlad kartläggning, analys och bedömning av det nationella arbetet med öppen tillgång till vetenskapliga publikationer

Tillhandahålla en nationell digital plattform för öppet tillgängliga svenska vetenskapliga tidskrifter (Publicera)

Årlig rapport med redovisning av totala utgifter för vetenskaplig publicering vid UoH

Tillhandahålla en heltäckande datakälla för utvärdering av svenska vetenskapliga publikationer (Swepub)

2015

KB medverkat till VR:s arbete med förslag till nationella riktlinjer

2016

Open APC startar

2017

Regeringsuppdrag öppen tillgång till publikationer

Fem tematiska utredningar inrättas utifrån identifierade utmaningar

2018

Regeringsuppdrag om totala utgifter för vetenskaplig publicering (TU)

2019

Fem tematiska rapporter med 16 rekommendationer

Rapport: FAIR och publikationer

Partssammansatt grupp för omdirigering av betalningsströmmar (PSG)

2020

Regeringsuppdrag om nationell plattform för svenska ÖT-tidskrifter

2021

Bortom transformativa avtal-gruppen bildas (BTA)

Publicera-plattformen lanseras

Unescos rekommendation för öppen vetenskap

2022

Rapport: Öppna lärresurser

KB får uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för öppen vetenskap

Öppen tillgång, Publicera & TU del i KB:s instruktion

2023

Rapport: Allmänhetens delaktighet i forskning

BTA-gruppens rekommendationer

2024

Nationella riktlinjer för öppen vetenskap publiceras

Beslut om ny handlingsplan för Bibsam-konsortiet

2025

Tema: öppen tillgång till böcker, bedömning och rekommendationer

Nationella riktlinjer för öppen vetenskap

Öppen tillgång till
vetenskapliga
publikationer

Öppna
forsknings-
metoder

Allmänhetens
delaktighet i
forsknings-
processen

Öppen tillgång till
forskningsdata

Öppna
lärresurser

Infrastrukturer
som stödjer
öppen
vetenskap

- 6 områden
- Mål och prioriteringar anpassade för nuläge inom området
- Identifierade aktörer och ansvarsområden inom varje område

Samordning av arbete för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer

Redovisning av regeringsuppdrag 2025

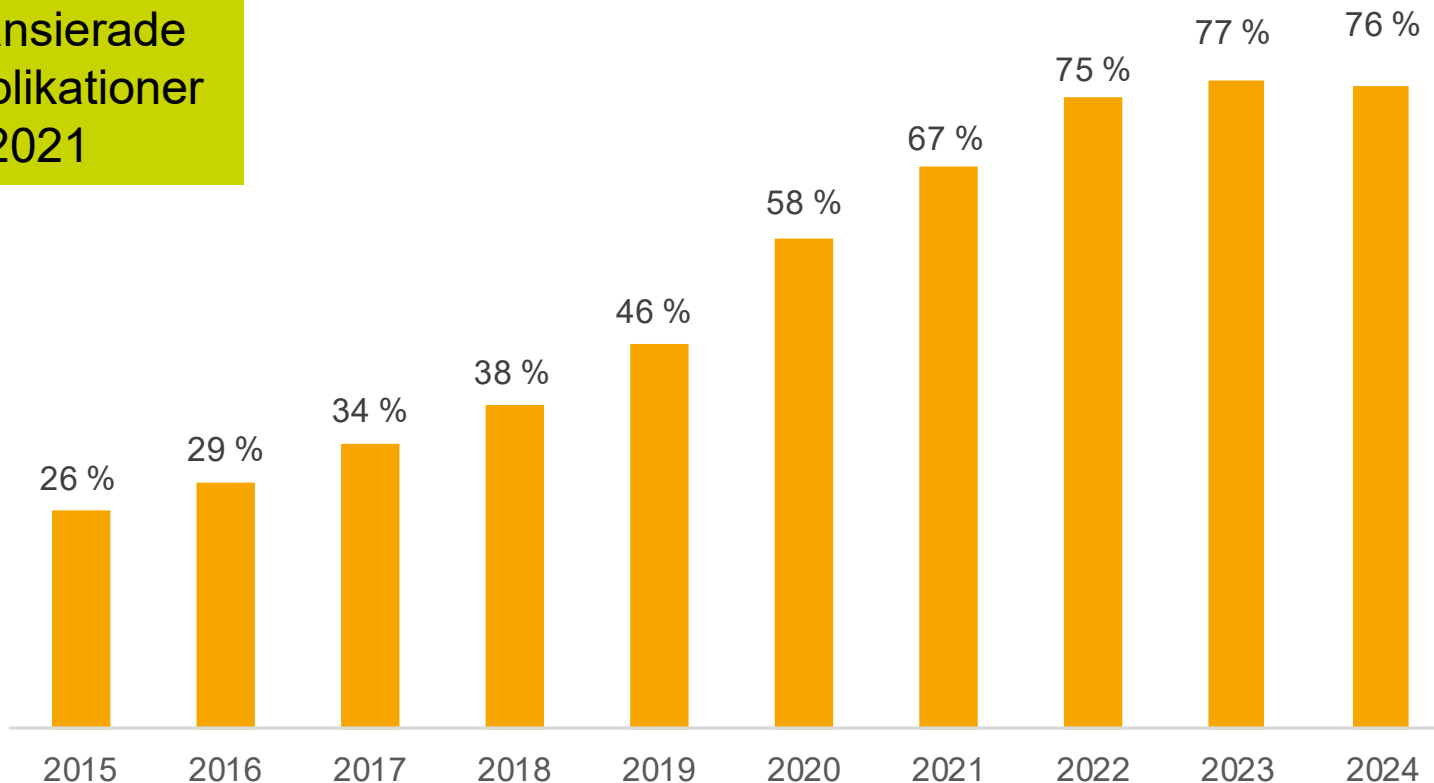

Årlig kartläggning, analys och bedömning 2025

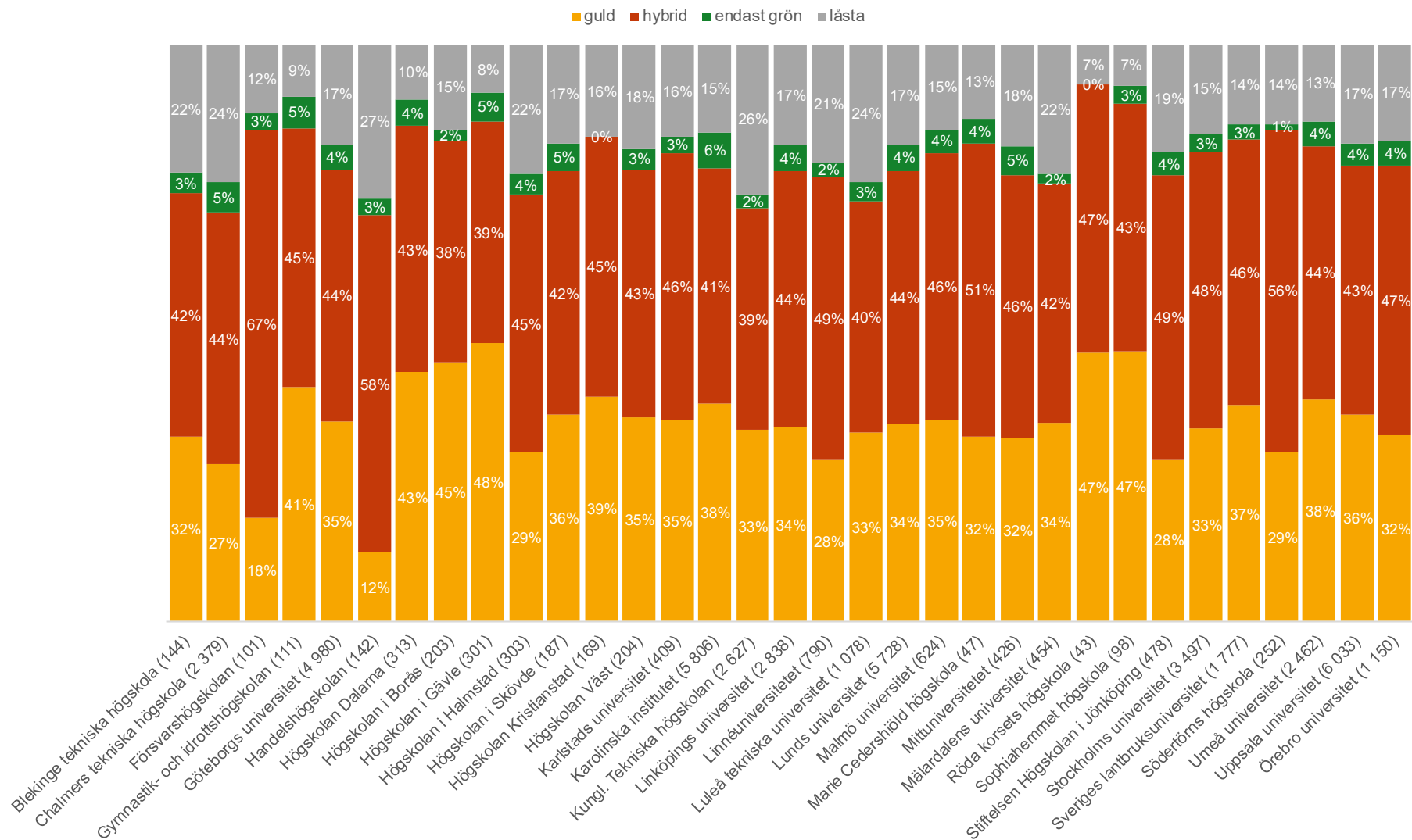
- Öppen tillgång i siffror
- Öppen tillgång till böcker
- Samordning och samverkan
- Infrastrukturer som stödjer öppen tillgång till vetenskapliga publikationer
- Rättvis och jämlik öppen tillgång

Andel omedelbart öppet tillgängliga artiklar

Målbild: ÖT till alla
offentligt finansierade
forskningspublikationer
senast 2021

Andel öppet per lärosäte

Bibsamkonsortiet och samverkan med forskningsfinansiärer

- Publiceringsavtal starkt bidragande till hög andel öppet tillgängliga artiklar
- Konsortiets handlingsplan syftar till att ställa om publiceringssystemet, minska andelen artiklar i hybridtidskrifter
- Partssammansatt grupp för omdirigering av betalningsströmmar
 - Forskningsfinansiärerna Vetenskapsrådet, Formas, Forte och Vinnova
 - SUHF
 - KB faciliterar och administrerar
- Sedan 2024 satsning på nationella avtal med förlag som endast ger ut tidskrifter med öppen tillgång
 - Avtalen omfattar alla forskare som är affilierade till deltagande organisationer i Bibsam: UoH, myndigheter och forskningsinstitut

Öppen tillgång till böcker

- Varför böcker?
- Statistik
- Policylandskapet
- Kurslitteratur, öppna lärresurser, facklitteratur
- Konferens mars 2025: Forum för öppen tillgång till böcker
- Identifierade utvecklingsområden
- Bedömning och rekommendationer

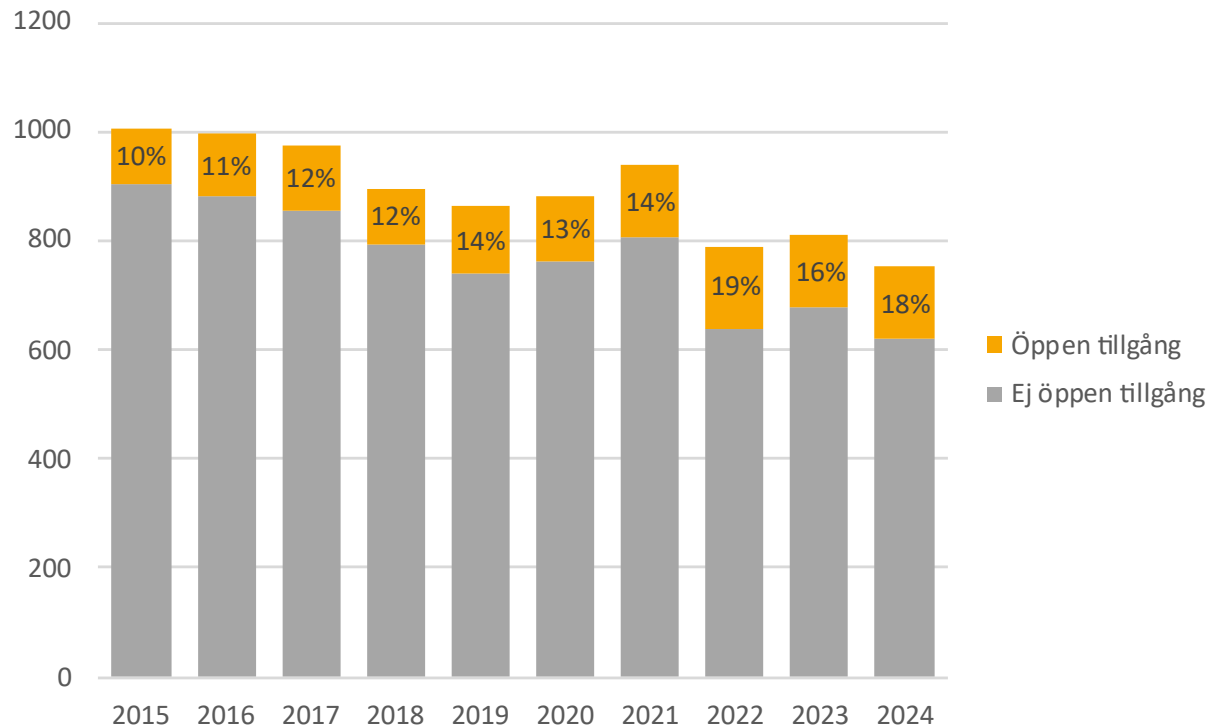
Varför böcker?

- Alla publikationstyper omfattas av målbild om öppen tillgång
- Artiklar publiceras i större omfattning, omställning till öppen tillgång ger stor effekt
- Arbetet med öppen tillgång till artiklar haft naturligare kanaler
- Landskapet kring böcker är mer komplext
- Kostnader och finansieringsmodeller är inte lika väl kartlagda och utforskade
- Intresse för andra typer av publikationer än artiklar ökat på senare tid

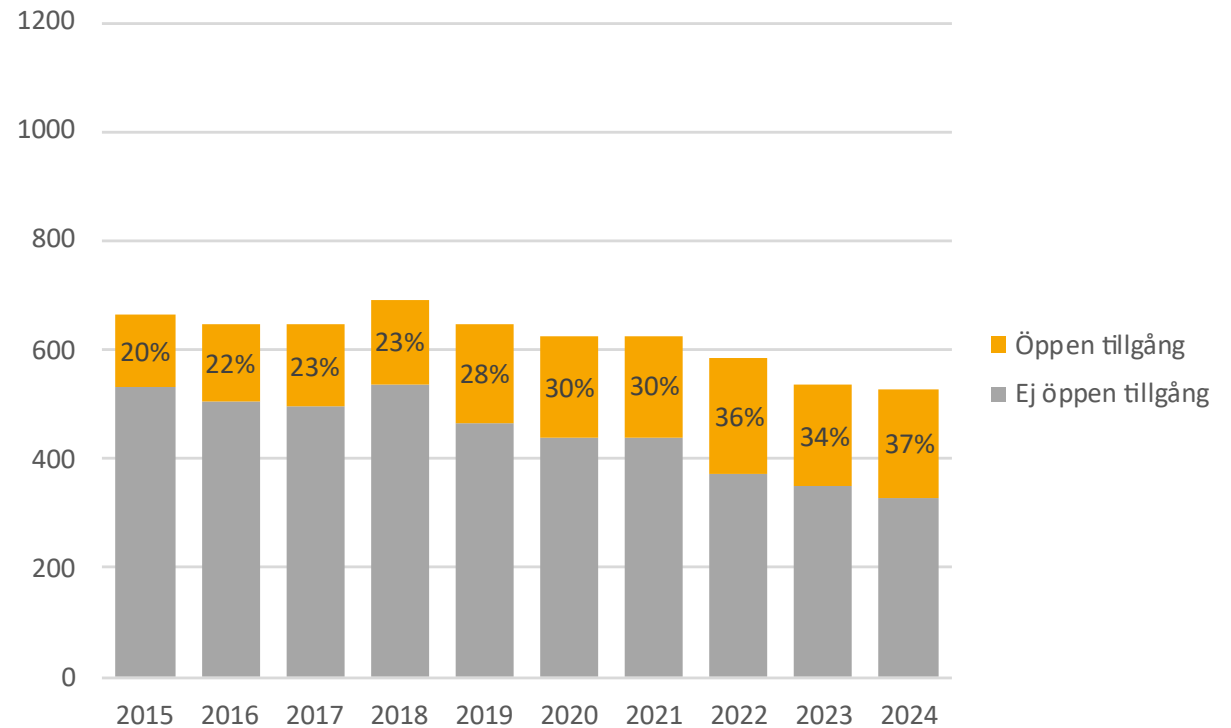

National Library
of Sweden

Antal och andel öppet tillgängliga monografier och antologier

Monografier

Antologier

Policylandskapet

- **2019** KB:s rapport "Öppen tillgång till böcker" rekommenderar att lärosäten och forskningsfinansiärer bör inkludera böcker i riktlinjer för öppen tillgång
- **2022** Vetenskapsrådet utökade riktlinjer för öppen tillgång att omfatta alla typer av publikationer. Kostnader för publicering kan inkluderas i projektbudget.
- **2024** PALOMERA-projektet (Policy Alignment of Open Access Monographs in the European Research Areas) tar fram rekommendationer om policyer gällande böcker för alla typer av aktörer
- **2024** Nationella riktlinjerna uttrycker att alla publikationer ska omfattas av omedelbar öppen tillgång och att finansiärer och forskningsutförande organisationer bör utforma strategier för finansiering av öppen tillgång till böcker
- **2025** SUHF:s färdplan uttrycker att strategiska dokument för öppen tillgång bör inkludera böcker
- **2025** KB:s rapport konstaterar att böcker omnämns något oftare i policydokument sedan 2019, men än så länge bara hos ca en tredjedel.

Identifierade utvecklingsområden

- Öppen tillgång till böcker

Finansiering

Stödjande policyer

Infrastrukturer och
metadata

Vetenskaplig
kvalitet och
meritering

Bedömning och rekommendationer

Boken fortsatt viktig publiceringsform

Dra erfarenheter från arbetet med öppen tillgång till artiklar

Fortsatt analys av kostnader och finansieringsmodeller behövs

Policyer har betydelse

Det finns brister i infrastruktur och data

KB:s roll och fortsatta arbete

- fortsätter att följa utvecklingen
- utveckla metoder för att höja datakvalitet och datarapportering
- fortsätter samordna och främja dialog

Policyer för öppen tillgång till böcker

- Offentliga forskningsutförande och forskningsfinansierande organisationer bör implementera PALOMERA-rekommendationerna

Diamant öppen tillgång

- Utveckla modeller för finansiering lämpade för öppen tillgång till böcker, undvik modeller anpassade efter artiklar

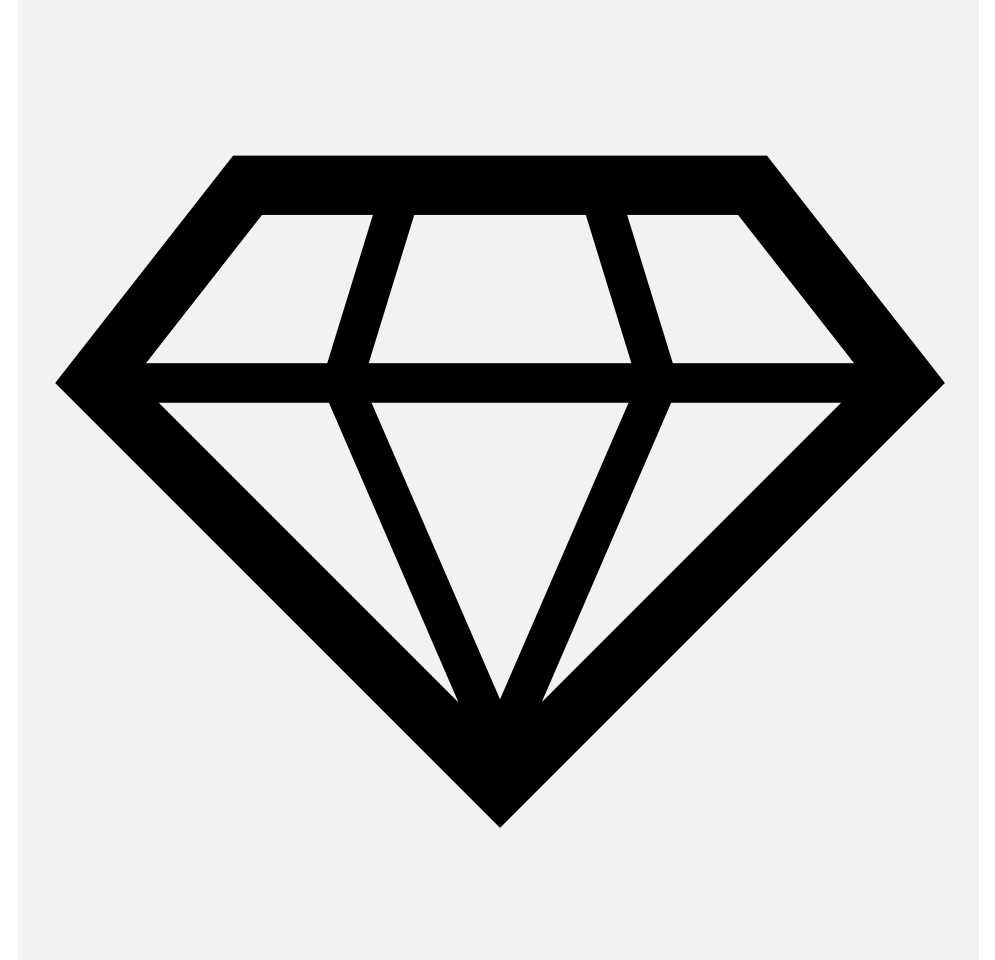
Ansvar för kostnader

- Forskningsutförande och forskningsfinansierande organisationer bör ta fram gemensam strategi

Vägar framåt?

Diamant öppen tillgång

- Diamant öppen tillgång
 - Inga kostnader för läsare eller författare
 - Offentlig eller icke vinstdrivande
 - Forskarstyrd
- Svensk nod
 - Utforska möjligheter att utveckla och stötta diamant öppen tillgång i Sverige
- European Diamond Capacity Hub
- Ideella publiceringsmodeller del av åtgärd inom ERA
- Open Research Europe
 - Nylansering 2026
 - Samtliga forskare med affiliering till svenska UoH kommer att kunna publicera utan kostnad
 - Vetenskapsrådet, Formas och Forte finansierar Sveriges medverkan
- Publicera
 - Inget krav på diamant öppen tillgång, men i dagsläget tar ingen av tidskrifterna ut avgifter och samtliga drivs av forskare eller icke-vinstdrivande forskningsorganisationer

Rättighetsbevarande och sekundära publiceringsrättigheter

Rättighetsbevarande åtgärder (rights retention strategy/policy)

Att författare (ofta genom sitt lärosäte) i förväg förbehåller sig rätt att parallellpublicera en version av sitt verk och att senare upprättat avtal mellan författare och förlag kring denna rättighet inte är giltig

- Ännu inget svensk lärosäte som implementerat även om rekommendationer finns i mer generella policydokument

Sekundära publiceringsrättigheter (secondary publishing rights)

Att genom lagstiftning ge upphovspersonen eller dess lärosäte rätt att parallellpublicera verk i repositorium

- Finns i nationell lagstiftning i ett antal länder inom EU
- EU-kommissionen har genomfört flera utredningar och har för avsikt att föreslå harmoniserande lagstiftning

Öppen vetenskap och upphovsrätt

SPR i Sverige?

- Kan sekundära publiceringsrättigheter införas i svensk lagstiftning?
- Hur skulle det kunna se ut?
- Utredning av
 - Svensk biblioteksförening
 - Wikimedia Sverige
 - Knowledge Rights 21

The European Research Area

Åtgärd

- Tillämpa rättvisa inom öppen vetenskap (KB nationell första kontakt)

Mål

- Identifiera hinder och utmaningar för rättvisan vid utövandet av öppen vetenskap och föreslå vägar framåt för politiska åtgärder.
- Utvidgning av **ideella vetenskapliga publiceringsmodeller** med öppen tillgång samt med bred spridning och erkännande inom olika discipliner, inbegripet forskningsbedömning.
- Bygga upp kapacitet i form av färdigheter inom öppen vetenskap och **rättvis tillgång till infrastruktur för öppen vetenskap** för forskarsamhället inom det europeiska forskningsområdet.
- Utforma politiska strategier på EU-nivå för att hitta sätt att skapa större rättvisa inom metoder och infrastruktur för öppen vetenskap

Tack för att du lyssnade!

openaccess@kb.se